

МІСЦЕ І РОЛЬ ПІДРУЧНИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ОРГАНІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ЛІЦЕЇ

Валентина Новосьолова,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,

старший науковий співробітник відділу навчання

української мови та літератури

Інституту педагогіки НАПН України,

Київ, Україна,

e-mail: ribusya@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2987-7888>

У статті привернуто увагу до актуальних питань, пов'язаних із проблемою створення освітнього середовища в умовах реалізації Концепції Нової української школи. Здійснено аналіз останніх наукових розвідок, державних нормативних документів з проблеми дослідження. Визначено, що провідною функцією навчальної книжки в умовах забезпечення розвивальної спрямованості освітнього середовища є реалізація принципів особистісно орієнтованого навчання, а саме: особистісного цілевизначення, вибору індивідуальної освітньої траєкторії, метапредметних основ навчального процесу, продуктивності навчання, ситуативності навчання, навчальної рефлексії. Розкрито виховну, координаційну функції навчальної книжки на прикладі підручників української мови для 10-х й 11-х класів (автори Голуб Н. Б., Горошкіна О. М., Новосьолова В. І.).

Ключові слова: освітнє середовище; компетентнісно орієнтований підручник української мови; учні ліцею.

Постановка проблеми. Нинішній стан розвитку мовної освіти в школі характеризується пошуком і впровадженням в освітній процес нових ефективних стратегій формування й розвитку компетентного мовця, здатних задовольнити потреби учнів та вимоги суспільства. Докорінна освітня реформа передбачає перегляд і модернізацію всіх компонентів освіти з метою забезпечення високої якості освітнього процесу. Насамперед це стосується організації освітнього середовища, адже українські й зарубіжні вчені обстоюють думку про те, що найбільший вплив на результати освітньої діяльності справляють педагог, здобувач освіти й освітнє середовище.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про багатовимірність і різноплановість смислового поля дефініцій «середовище», «освітнє середовище». У загальному значенні словникові джерела *середовище* визначають як сукупність умов різного характеру (природних і соціально-побутових), у яких відбувається конструктивна взаємодія суб'єктів і явищ соціокультурної дійсності [1]. У психолого-педагогічній літературі середовище трактують доволі широко: як середовище життєдіяльності, природне середовище й освітнє середовище.

Освітнє середовище розглядають як підсистему соціокультурного середовища, як сукупність факторів, обставин, ситуацій, що склались історично, і як цілісність спеціально організованих умов особистісного розвитку здобувача освіти (А. Бандура, У. Бронфенбеннер, В. Воронцова, О. Газман, Є. Клімов, Г. Ковальов, В. Ковольчук, К. Левін, В. Панов, К. Приходченко, К. Роджерс, В. Рубцов, В. Слободчиков, С. Тарасов та ін.). Проблему сутності, структури, організації освітнього середовища досліджують українські та зарубіжні науковці, серед яких Н. Гонтаровська, К. Приходченко, Т. Ткач, А. Цимбалару, В. Ясвін та ін.

Для нашої статті цінними були праці Н. Гонтаровської, у яких дослідниця зазначає, що освітнє середовище — це важливий елемент соціуму, цілеспрямовано організована, керована, багатофункціональна, відкрита педагогічна система, у межах якої ученя закладу загальної середньої освіти усвідомлює себе як соціально розвинену цілісність [2, с. 18].

В. Ясвін під освітнім середовищем вбачає систему «впливів й умов формування особистості..., а також можливостей для її розвитку, що містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні» [3, с. 6].

Аналіз наукових розвідок з проблеми дослідження дає змогу стверджувати, що поняття «освітнє середовище» розглядають, співвідносячи з освітнім простором. Цілісне дослідження А. Цимбалару розкриває структуру, ефективні механізми комплексного формування освітнього простору початкової освіти. Дослідниця трактує педагогічний простір як «педагогічну реальність, у якій відбувається зустріч, взаємодія, осмислення й пізнання особистістю (подія) оточуючих її елементів-носіїв культури (освітнього середовища), що забезпечує суб'єктивацію і прогресивний розвиток об'єктів (фігурантів і предметів). Освітній простір як система педагогічних факторів та умов освоєння особистістю у процесі становлення спеціально організованого педагогічного середовища може бути об'єктом цілеспрямованого педагогічного впливу, формування» [4, с. 45]. Науковиця зазначає, що шляхами формування освітнього простору вбачають ергодизайн, конструювання, розгортання, самоорганізацію і проектування.

Усебічно проаналізовано конструювання освітнього простору молодших школярів у колективній монографії (за редакцією Савченко О. Я.). У ній освітнє середовище визначене як «структурована система педагогічних факторів та умов їх освоєння

особистістю у процесі її становлення, який постає ресурсом проектування освітнього простору учнів у межах загальноосвітнього навчального закладу [5, с. 2]».

Рівень активності обговорення особливостей створення освітнього середовища початкової освіти на наукових конференціях, форумах високий. Водночас донині немає цілісного дослідження, де було б розкрито механізми моделювання сучасного освітнього середовища в закладах базової середньої і профільної освіти.

Для окреслення перспектив у організації розвивального освітнього середовища в ліцеї звернімося до нормативних державних документів.

У Законі України «Про повну загальну середню освіту» (п. 1 ч. 1 ст. 1) безпечне освітнє середовище визначено як «сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин» [6].

У ч. 3 ст. 41 Закону України «Про повну загальну середню освіту» зазначено, що освітнє середовище є одним із чотирьох напрямів внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти закладу (з-поміж системи оцінювання здобувачів освіти, педагогічної діяльності педагогічного працівника закладу освіти, управлінських процесів) [6].

М. Бобровський, С. Горбачов, О. Заплотинська в Рекомендаціях до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти, підготовлених Державною службою якості освіти, освітнє середовище визначають «як сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб і можливостей» [7, с. 2]. Таким чином, організацію безпечного розвивального освітнього середовища автори рекомендацій розглядають у нерозривній єдності навчання, виховання й розвитку здобувачів освіти та наголошують на тому, що забезпечується вона переважно індивідуалізацією і багатоваріантністю цього процесу.

Особливого значення дослідниці О. Богініч, Н. Денисенко, Д. Ротфорт надають здоров'язбережувальній спрямованості шкільного середовища як окремої тенденції. Моделювання сучасного освітнього середовища, на нашу думку, зумовлює пошук нових архітектурних форм його просторово-предметного компонента, підходів до модернізації системи професійної перепідготовки педагогів.

Мета статті — окреслити особливості створення освітнього середовища в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» у профільній школі, показати місце і роль підручника української мови як одного із засобів організації освітнього середовища в ліцеї (на прикладі системи вправ, завдань і запитань компетентісно орієнтованого підручника української мови для 10-го й 11-го класів (автори Н. Голуб, О. Горошкіна, В. Новосьолова).

Виклад основного матеріалу. Законом «Про повну загальну середню освіту», концептуальними засадами «Нової української школи» передбачено, що після здобуття рівня базової середньої освіти й закінчення 9-го класу учні навчатимуться в ліцеях (зкладах профільної школи), де впродовж трьох років здобуватимуть профільну освіту й готуватимуться до вступу до закладів вищої освіти. Ліцей має вибудовуватися в організаційно-педагогічному плані як цілісне освітнє середовище, де враховуватимуться потреби й запити кожного здобувача освіти, збагачуватиметься його особистісний досвід, розвиватиметься мотивація до навчання й самоосвіти. У навчальному процесі, на нашу думку, мають поєднуватися різні види діяльності, створюватися умови для розвитку й самореалізації учня з метою ефективної комунікації, міжособистісної взаємодії. Безперечно, освітнє середовище містить у собі потужний потенціал для особистісного розвитку, саморозвитку, реалізації природних здібностей, але одним із пріоритетних напрямів у проєцюванні освітнього середовища у в ліцеї є створення умов для інтенсивного інтелектуально-духовного визрівання громадянина — патріота України [6], [8].

Як показав аналіз праць, інноваційні моделі сучасного освітнього середовища закладають нову систему цінностей педагогічної діяльності. В освітньому процесі мають створюватися умови для вибору учнями рівня складності навчального матеріалу, темпу навчання, форм і способів діяльності, підручників.

За таких обставин шкільний підручник української мови як один із засобів створення освітнього середовища має бути навчальним ресурсом нового покоління. Вважаємо, розвивальний ефект освітнього середовища засобами шкільного підручника забезпечується нерозривною єдністю індивідуалізації і багатоваріантності.

На етапі переходу до нових освітніх стандартів створено й експериментально перевірено в закладах загальної середньої освіти компетентісно орієнтовані підручники української мови для 10-го класу (автори Н. Голуб, В. Новосьолова) й 11-го класу (автори Н. Голуб, О. Горошкіна, В. Новосьолова) [9; 10]. Навчальні книжки є чинними, актуальними й запитуваними в освітньому процесі.

У процесі створення підручників авторки врахували, що показниками рівня сформованості компетентного мовця є чотири чинники: *мотиваційний* (зміни в мотивах, потребах, інтересах, установках); *когнітивний* (зміни в якості знань); *поведінковий* (зміни в поведінці, стосунках); *оцінно-рефлексійний* (зміни в оцінці, самоаналізі, аргументації).

На нашу думку, провідною функцією навчальної книжки в умовах забезпечення розвивальної спрямованості освітнього середовища є передусім *реалізація принципів особистісно орієнтованого навчання*. Специфіку особистісного орієнтування мовної освіти визначають розроблені А. Хуторським принципи особистісно орієнтованого навчання, а саме: особистісне цілевизначення, вибір індивідуальної освітньої траєкторії, метапредметні основи навчального процесу, продуктивність навчання, ситуативність навчання, навчальна рефлексія [11, с. 26—36].

Оскільки головним для освітнього середовища, на думку В. Ясвіна [3, с. 10], є наявність розвивального ефекту, який можливий у разі здатності середовища забезпечувати комплекс можливостей для саморозвитку всіх суб'єктів освітнього процесу, цілісна дидактична система кожного із зазначених підручників згідно з принципом особистісного цілевизначення спрямована на створення умов, у яких учень має змогу самостійно ставити цілі кожного уроку, обміркувати й спрогнозувати дії, щоб досягти й виконати власного власне поставленого поставлене завдання.

Учителю важливо відпрацювати звичку в учнів (яка згодом трансформується в потребу) визначати мету вивчення кожної теми, тому вправи, завдання й запитання підручників даватимуть змогу так скоригувати систему цілей уроку, загальну атмосферу навчальної діяльності учнів на уроці, наповнити зміст навчання особистісно орієнтованим й емоційно збагаченим матеріалом, щоб задіяти якомога ширше коло мотивів з метою залучення й мобілізації внутрішнього потенціалу сил учнів лицю, які перебувають на порозі самовизначення, проєціювання свого професійного майбутнього і здійснення важливого життєвого вибору.

Працюючи з підручником, кожен учень щороку матиме змогу для осмислення нових дій, чіткого уявлення, як досягнути освітніх результатів. Наприклад, перед вивченням теми «*Фразеологічне багатство української мови*», бесіда містить запитання: «*Відомо, що японські діти до школи мають вивчити кілька сотень фразеологізмів. Як ви вважаєте, чому?*»; на початку параграфа «*Суперечка як вид комунікації*» поставлено завдання: «*Обґрунтуйте важливість теми уроку для вас, опишіть ваші очікування й поверніться до них на етапі рефлексії*». У додатках підручника для 10-го класу передбачено стартову програму самореалізації, виконуючи яку, учні дізнаються про важливість, суть і дієвість досягнення цілей уроку.

Підручник з метою формування рефлексійної сфери учнів відповідно до принципу навчальної рефлексії спрямовує до виникнення й розвитку в одинадцятикласників мотивів освітньої діяльності, усвідомлення важливості здобутого досвіду й засвоєних знань для власної життєдіяльності; відкриває простір для вияву самостійності й та ініціативності, вироблення навичок пошукової діяльності. Здобувачам освіти запропоновано вести «Журнал досягнень», мета якого — фіксувати власні перемоги й освітні результати, аби стимулювати учнів досягнути

більшого. Кожного уроку потрібно визначати самостійно алгоритм рефлексії, вибрати з переліку пунктів у додатках найактуальніші, що створюватиме сприятливу емоційну атмосферу освітнього середовища.

Рефлексія може здійснюватися в усній або письмовій формі. Орієнтиром рефлексійної діяльності є такі запитання й формулювання: *«З'ясуйте, коли й де вам будуть корисними здобуті знання й сформовані на уроці вміння». «Продовжіть речення: Я сьогодні зрозумів(-ла), що...; я збагатив (-ла) свої знання інформацією про...; я відчув(-ла), що потрібно активніше працювати над...; я відкрив (-ла) для себе нове...».* *«Чи досягли ви мети уроку? Опишіть спосіб досягнення її. Які зі способів виконання завдань уроку виявилися найефективнішими? До яких способів удалися інші учні?»* *«Які зауваження й пропозиції на майбутнє (собі, учителям, однокласникам) ви б зробили?»* *«Що нового ви дізналися й чи вплинув матеріал уроку на ваші плани на майбутнє?»* *«Ці знання і вміння я обов'язково використаю під час...».* *«Надалі я більше приділятиму уваги...».* *«Чи підтвердилося ваше припущення (гіпотеза), сформульоване на початку уроку?»* *«Я зміг (змогла) проаналізувати (відрізнити, написати...), однак...».*

Удаючись до рефлексії, учні формуватимуть важливі для особистісного розвитку уміння й навички — критично оцінювати, виявляти досягнення, помилки й недоліки, порівнювати й зіставляти свою роботу з результатами її, аналізувати власні переживання, почуття, вчинки.

Принцип вибору індивідуальної освітньої траєкторії полягає в у створенні умов для освітньої діяльності всіх учнів, водночас пошукові індивідуального підходу до розвитку потенційних можливостей кожного здобувача освіти і здійснюється через систему диференційованих завдань. У підручниках вміщено різнорівневі завдання на вибір. Подано достатню кількість необхідних для учнів пояснень, пам'яток, алгоритмів і зразків виконання. Підручник реалізує право учнів на вибір методів навчання, із якими найцікавіше працювати у процесі засвоєння нової інформації на уроці, надає можливість вибору варіанта домашнього завдання, способу засвоєння й опрацювання навчального матеріалу. Акцентовано увагу на виробленні вмінь працювати з текстами різних ступенів складності, формуванні здатності добирати ту інформацію, яка дасть змогу розв'язувати життєво необхідні проблеми й робити усвідомлений вибір у повсякденних ситуаціях в умовах школи й поза її межами.

Важливим структурним компонентом підручника є текст, який є головним джерелом інформації й емоційного впливу, засобом реалізації принципу мета-предметних основ освітнього процесу. Аудіювання, читання тексту мовчки та вголос, різні види переказів передбачено в кожному параграфі. Занурившись в уявне соціальне середовище або змодельовавши власну ситуацію, учні не лише матимуть змогу відчутти значущість здобутих знань і вмінь у межах навчальної дисципліни, а й виявити певну ключову компетентність (культурну, здоров'язбе-

режувальну, екологічну, математичну та інші) в конкретній ситуації, наприклад, у вправі 462 на с. 136 (11-й клас):

«І. Прочитайте текст.

Проект «Спадок» – це цикл коротких атмосферних роликів, присвячених українській культурі, традиціям, народним звичаям від їх витоків до сучасності. У першій частині циклу «Національне святкове вбрання» покажемо, який вигляд мала українка у XIX—XX ст. залежно від віку, соціального статусу й регіону проживання. З цією метою ми відтворимо характерний для кожного регіону етнічний образ.

ІІ. Перегляньте один із відеороликів за покликанням: https://amazing-ukraine.com/osoblyvosti-i-krasa-ukrainskoho-stroiu-riznykh-rehioniv-v-proekti-spadok-video/?fbclid=IwAR3VuHcSoGkCM_yexfazlIkycYZtf9BfrH_Cd4oV5bFwqb2EYrBZ5PW6GIhttps://amazing-ukraine.com/osoblyvosti-i-krasa-ukrainskoho-stroiu-riznykh-rehioniv-v-proekti-spadok-video/?fbclid=IwAR3VuHcSoGkCM_yexfazlIkycYZtf9BfrH_Cd4oV5bFwqb2EYrBZ5PW6GI. Поміркуйте, що потрібно робити, аби українці активно пропагували себе й свою культурну спадщину в світі. Напишіть коментар (3—4 речення) на цю тему, уживайте в ньому складні речення різних типів».

Принцип продуктивності навчання передбачає створення учнями освітніх продуктів, які визначаються креативністю ідейного рішення, оригінальністю оформлення й викладу. Таким продуктом є власне письмове чи усне висловлення (підготовлений до захисту проект, діалог, лист, характеристика, рецензія, повідомлення, дописи в цифрових сервісах, інші види творчих робіт).

Збільшення частки проектної, командної, групової діяльності у педагогічному процесі рекомендовано розробниками Концептуальних засад Нової української школи в розділі «Сучасне освітнє середовище» [7, с. 28]. Відповідно до рекомендацій командна робота в групі є основою багатьох завдань і вправ. Ефективне виконання їх можливе за умови об'єднання ідей і співпраці кожного учасника групи. Освітня діяльність завжди пронизана соціальними взаємодіями, взаємопроникненням, спілкуванням учня з оточенням, що сприяє створенню особливого психологічного мікроклімату. Такий процес сприятиме зміні уявлень учнів про самих себе і впливатиме на розвиток нових способів мислення, сприйняття й поведінки, формуватиме прагнення до самопізнання й самооцінювання своїх можливостей, стимулюватиме саморозвиток і самовдосконалення. Наприклад, усвідомлення учнями добровільної громадської роботи запропоновано досягти в завданні «Об'єднайтеся в кілька груп для підготовки проекту «Майстерня добра». Використайте «Заповіді Матері Терези»; «Об'єднайтеся в дві команди. Прочитайте текст. Відповідно до описаної в ньому ситуації розробіть план демократичного ухвалення рішень». Такий вид роботи підвищує відповідальність учнів, вони докладають максимум зусиль для успішного виконання завдань, вчать чути й сприймати думку іншого, пропонувати й обстоювати влас-

ні ідеї, розвивати комунікабельність, співпрацювати в досягненні спільної мети. У процесі командної роботи здобувачі освіти усвідомлюють, що спільна праця дає кращі результати, ніж змагання наодинці. Учні набувають досвіду прийняття рішень, які задовольняють усіх учасників, розуміють, що найкращим шляхом у розв'язанні завдань є аналіз усієї інформації, навчаються поважати власну думку й думку іншого в спільній роботі.

Прикладом завдань для текстотворчої, проєктної діяльності учнів є такі: *«Розширення сфер спілкування за рахунок розвитку віртуальної комунікації сприяло виробленню інших правил поведінки і в Інтернеті. Ці правила називають новим словом «нетикет, або мережевий етикет. Створіть проєкт про систему цінностей, культуру спілкування в процесі електронної комунікації»»; «Об'єднайтеся в групи для підготовки й захисту спільного волонтерського проєкту «Я і довкілля», який передбачає діяльність, спрямовану на взаємодію людини й природи, вирішення екологічних проблем, вивчення та збереження культурних та історичних пам'яток, дослідницько-пошукову роботу»; «Напишіть короткі характеристики однокласників/однокласниць, за якими їх можна впізнати. Будьте толерантними»; «Прочитайте й стисло перекажіть текст. Як ви ставитеся до порушею в тексті проблеми? Чи багато є у вашому оточенні людей, які дбайливо впорядковують територію проживання? Напишіть, яку позицію для себе обрали ви».*

Наведені та інші завдання, комплексні вправи мають ситуаційний характер, ураховують сфери застосування освітніх здобутків, спонукають учнів систематизувати, зіставляти інформацію, продукувати й формулювати нові ідеї, уможливають системне формування компетентного мовця на уроках української мови. Під час виконання таких завдань учні вчать сприймати предмети і явища системно, здійснювати пошук потрібної інформації з різних джерел відповідно до поставлених цілей, розв'язувати проблеми, підвищують рівень медіаграмотності, співпрацюють та ефективно комунікують під час роботи, розвивають критичне та творче мислення.

Виховна функція полягає в здатності підручника української мови сформувати цілісні уявлення учнів про національні цінності: патріотизм, любов і повагу до Батьківщини, свого народу, української мови, державних, національних, родинних чеснот, толерантне ставлення до кожної людини, що виховує особистість, спроможну й готову до ефективної міжкультурної взаємодії в нових історичних реаліях.

У підручниках цінності згруповано довкола базової тріади «Істина», «Добро» і «Краса», які акумулюють три виміри людського буття: пізнання, життя за законами моралі й здатність естетично оцінювати дійсність, берегти й дбати про зміцнення здоров'я. Наприклад, усвідомлення учнями добродійної роботи запропоновано досягти в завданнях: *«Об'єднайтеся в кілька груп для підготовки*

проекту «Майстерня добра». Ознайомтеся з міжнародним соціальним проектом «Книга добра» (<https://knyga-dobra.blogspot.com/p/50-50.html>). Прочитайте на сайті історії учасників проекту й напишіть розповідь про вчинок, який вас найбільше вразив»; «Підготуйте проект «Найщасливіша та людина, яка подарувала щастя найбільшій кількості людей», запропонуйте власну формулу оцасливлення інших».

Координаційна функція підручників, на думку методистів, полягає у виробленні в учнів умінь орієнтуватися в потоці інформації, уможлиблює встановлення взаємозв'язків з іншими джерелами інформації, координування функціонального призначення всіх засобів навчання, довідкової літератури [12]. У підручниках містяться завдання, які дають змогу набути досвіду в здійсненні пошуку потрібної інформації відповідно до поставлених цілей. Учні матимуть змогу поглиблювати й творчо застосовувати здобуті знання в процесі практичної діяльності. Наприклад: «Ознайомтеся зі списком словників за покликаннями <http://www.mova.info/Page.aspx?l=61> і https://uk.wiktionary.org/wiki/Додаток:Список_словників. Підготуйте коротку інформацію «У світі словників». Який зі словників має зв'язок з вашою майбутньою професією/професією»; «Прочитайте про популяризацію українських словників (<https://www.facebook.com/Український-мовно-інформаційний-фонд-НАН-України-відділ-інформатики-307858899608276/>). Поділіться своїми враженнями. Підготуйте коротку розповідь, у якій висловіть власну думку щодо важливості й ефективності такої роботи. Додайте власні пропозиції»; «Прочитайте книжку Брайанта Теодора «Самодисципліна за 10 днів: як перейти від думок до справ». Автор пропонує багато корисних вправ, технік і методів, які допоможуть досягти результату в стислі терміни. Напишіть есе «Чому важливо бути організованим?». Використайте вставні слова».

Висновки. Отже, реалізація цілей Концепції Нової української школи значною мірою залежить від створення освітнього середовища, у якому учень є активним суб'єктом діяльності, де задовольнятимуться потреби його особистісного розвитку. Вивчення питання організації освітнього середовища в ліцеї дає підстави вважати, що шлях через вплив середовища з позиції виховання — це шлях опосередкованого управління процесом розвитку учня, а тому цей процесу може ефективно здійснюватися за допомогою цілісної дидактичної системи вправ і завдань підручника української мови для старшокласників. Основними функціями компетентісно орієнтованого підручника української мови в організації сучасного освітнього середовища в ліцеї є реалізація принципів особистісно орієнтованого навчання, виховна й координаційна.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми створення освітнього середовища й потребує подальшого розроблення. Перспективи подальших досліджень полягають у дослідженні проєціювання освітнього простору в умовах дистанційного навчання

Використані джерела

- [1] *Великий тлумачний словник сучасної української мови*, В. Т. Бусел, Укл. і Ред. Київ, Ірпінь, Україна : ВТФ Перун, 2005.
- [2] Н. Б. Гонтаровська, *Освітнє середовище як фактор розвитку особистості дитини* : [монографія], Дніпропетровськ, Україна: Дніпро-VAL, 2010.
- [3] В. А. Ясвин, *Образовательная среда: от моделирования к проектированию*. Москва, Россия : Смысл, 2001.
- [4] А. Д. Цимбалару, «Освітній простір: сутність, структура і механізми створення», *Український педагогічний журнал*, с. 41-50, № 1, 2016.
- [5] *Варіативність організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання у початковій школі* : [монографія], Київ, Україна : Педагогічна думка, 2016.
- [6] *Закон України «Про повну загальну середню освіту»* [Електронний ресурс]. Доступно : <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/03/Zakon-pro-povnu-zagalnu-serednyu-osvitu.pdf><https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/03/Zakon-pro-povnu-zagalnu-serednyu-osvitu.pdf> (Дата звернення – 24. 09. 2020 р.)
- [7] М. В. Бобровський, С. І. Горбачов, і О. О. Заплотинська, *Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти*, Київ, Україна : Державна служба якості освіти, 2020. [Електронний ресурс]. Доступно : https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/Abetka_dlya_Dyrektora_2020_compressed.pdfhttps://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/Abetka_dlya_Dyrektora_2020_compressed.pdf (Дата звернення – 29. 09. 2020 р.).
- [8] *Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи*, М. Грищенко, Ред. Київ, Україна: 2016. [Електронний ресурс]. Доступно : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf><https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (Дата звернення – 24. 09. 2020 р.).
- [9] Н. Б. Голуб, і В. І. Новосолова, *Українська мова. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ, Україна : Педагогічна думка, 2018.
- [10] Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіна, і В. І. Новосолова, *Українська мова (рівень стандарту) підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*, Київ, Україна : Педагогічна думка, 2019.
- [11] А. В. Хуторской, *Методика личностно-ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному?: пособие для учителя*, Москва, Россия : ВЛАДОС-ПРЕСС, 2005.
- [12] П. В. Мороз, «Місце і роль шкільного підручника історії в умовах дослідницького навчання», *Проблеми сучасного підручника*, с. 125-128, Вип. 9, 2009.

References

- [1] Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy, V. T. Busel, Ukl. i Red. Kyiv, Irpin, Ukraina : VTF Perun, 2005 (in Ukrainian).
- [2] N. B. Hontarovska, *Osvitnie seredovyshche yak faktor rozvytku osobystosti dytyny* : [monohrafiia], Dnipropetrovsk, Ukraina: Dnipro-VAL, 2010. (in Ukrainian).

- [3] V. A. Yasvin, *Obrazovatel'naya sreda: ot modelirovaniya k proektirovaniyu*. Moskva, Rossiya : Smyisl, 2001. (in Russian)
- [4] A. D. Tymbalaru, «Osvitnii prostir: sutnist, struktura i mekhanizmy stvorennia», *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, s. 41-50, №1, 2016. (in Ukrainian).
- [5] *Variatyvnysh orhanizatsiinykh form kompetentnisno oriientovanoho navchannia u pochatkovii shkoli* : [monohrafiia], Kyiv, Ukraina : Pedahohichna dumka, 2016. (in Ukrainian).
- [6] *Zakon Ukrainy «Pro povnu zahalnu seredniu osvitu»* [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/03/Zakon-pro-povnu-zagalnu-serednyu-osvitu.pdf> (Data zvernennia – 24. 09. 2020 r.) (in Ukrainian).
- [7] M. V. Bobrovskiy, S. I. Horbachov, i O. O. Zaplotynska, *Rekomendatsii do pobudovy vnutrishnoi systemy zabezpechennia yakosti osvity u zakladi zahalnoi serednoi osvity*, Kyiv, Ukraina : Derzhavna sluzhba yakosti osvity, 2020. [Elektronnyi resurs]. Dostupno : https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/Abetka_dlya_Dyrektora_2020_compressed.pdf (Data zvernennia – 29. 09. 2020 r.) (in Ukrainian).
- [8] *Nova ukrainska shkola: kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly*, M. Hryshchenka, Red. Kyiv, Ukraina: 2016. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (Data zvernennia – 24. 09. 2020 r.). (in Ukrainian).
- [9] N. B. Holub, i V. I. Novosolova, *Ukrainska mova*. Pidruchnyk dlia 10 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity, Kyiv, Ukraina : Pedahohichna dumka, 2018. (in Ukrainian).
- [10] N. B. Holub, O. M. Horoshkina, i V. I. Novosolova, *Ukrainska mova (riven standartu) pidruchnyk dlia 11 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity*, Kyiv, Ukraina : Pedahohichna dumka, 2019. (in Ukrainian).
- [11] A. V. Hutorskoy, *Metodika lichnostno-orientirovannogo obucheniya. Kak obuchat vseh po-raznomu?: posobie dlya uchitya*, Moskva, Rossiya : VLADOS-PRESS, 2005. (in Russian)
- [12] P. V. Moroz, «Mistse i rol shkilnoho pidruchnyka istorii v umovakh doslidnytskoho navchannia», *Problemy suchasnoho pidruchnyka*, s. 125-128, Vyp. 9, 2009. (in Ukrainian).

Валентина Новоселова, кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник отдела обучения украинского языка и литературы Института педагогики НАПН Украины, г. Киев, Украина

МЕСТО И РОЛЬ УЧЕБНИКА УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА В ОРГАНИЗАЦИИ СОВРЕМЕННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ В ЛИЦЕЕ

В статье автор акцентирует внимание к актуальным вопросам, связанным с проблемой создания образовательной среды в условиях реализации Концепции Новой украинской школы в профильной школе. Осуществлен анализ последних научных исследований, государственных нормативных документов по проблеме исследования. Определено, что ведущей функцией учебной книги в условиях обеспечения развивающей направленности образовательной среды является реализация принципов личносно ориентированного обучения, а именно: личносного целеполагания, выбора индивидуальной образователь-

ной траектории, метапредметных основ учебного процесса, продуктивности обучения, ситуативности обучения, учебной рефлексии. Раскрыты воспитательная, координационная функции учебной книги на примере учебников украинского языка для 10-х и 11-х классов (авторы Голуб Н. Б., Горошкина Е. Н., Новоселова В. И.).

Ключевые слова: образовательная среда; компетентно ориентированный учебник украинского языка; ученики лицея.

Valentyna Novosolova, PhD., Senior researcher of Science of the department of learning Ukrainian Language and Literature of Institute of Pedagogy of NAPS of Ukraine, Kyiiev, Ukraine

THE PLACE AND ROLE OF THE TEXTBOOK OF THE UKRAINIAN LANGUAGE IN THE ORGANIZATION OF THE MODERN EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN THE LYCEUM

In the article the author draws attention to topical issues related to the problem of creating an educational environment in the implementation of the Concept of the New Ukrainian School in the profile school. The main aspects, diversity of the semantic field of the definitions «environment», «educational environment» are outlined. The analysis of the latest scientific investigations, state normative documents on the research problem are carried out. It is stated that the organization of a safe developmental educational environment is considered in the inseparable unity with education, upbringing and development of students and is provided mainly by the individualization of the educational process and due to the variability of organizational forms of education.

The focus is on the role and place of the competency-oriented textbook of the Ukrainian language in creating a modern educational environment in the lyceum. It is determined that the leading function of the textbook in terms of developmental orientation of the educational environment is the implementation of the principles of personality-oriented learning, namely: personal goal setting, choice of individual educational trajectory, meta-subject bases of learning process, learning productivity, learning situationality, learning reflection. The educational, coordination functions of the textbook on the example of textbooks of the Ukrainian language for 10th and 11th grades (authors Golub N. B., Goroshkina O. M., Novosolova V. I.) are revealed, in which the content and methodical apparatus are aimed at ensuring the formation of students purposefulness, independence, self-development, responsibility for the results of their own educational activities, responsible attitude of students to the preservation and strengthening of their own health.

It is substantiated that the efficiency of the educational environment is facilitated by solving specially selected tasks, thus creating optimal conditions for motivating students to study, forming and developing a competent speaker in and out of school, developing the need and ability for self-study and development, learning values, readiness for critical entry into society.

Keywords: educational environment, ; competence-oriented textbook of the Ukrainian language, ; lyceum students.